

Orgulje na prostoru dubrovačke biskupije (2)

Piše: Božidar Grga, Šibenik

Dubrovnik, crkva sv. Frana

Kategorija: višeslojne, povijesne i recentne orgulje

Smještaj: na koru crkve

Tip i veličina: velike koncertne

Graditelji: radionice BAZZANI, BRAĆA RIEGER i FRANC JENKO

Vrijeme gradnje: god. 1690., 1882., 1900. i 1935.

Stupanj izvornosti: Zadnja dva sloja su izvorna u velikom postotku.

Posebnost: Kućište iz 1690. godine se posebno ističe skladom i veličinom.

Stanje: Sustav pneumatskog prijenosa je posve zatajio, pa su orgulje tek djelomice u uporabi.

Zadnji uvidaj: u kolovozu 2005.

Dispozicija: tri manuala opsega C-g³, pedal opsega C-f¹ i ukupno 39 registara (30 zvučćih i 9 izvedenih):

I. manual

1. (1.) Tromba 8'
2. (2.) Mikstura četverostruka
(3.) Flauta 16' (od c⁰, posuđuje tonove iz registra Flauta 8')
- (4.) Flautica 2' (posuđuje tonove iz registra Cijevna flauta 4')
3. (5.) Terca 1 3/5'
4. (6.) Kvinta 2 2/3'
(7.) Oktava 4' (posuđuje tonove iz registra Principal 8')
5. (8.) Koncert viola 8'
6. (9.) Principal 8'
7. (10.) Cijevna flauta 4'
8. (11.) Gamba 8'
9. (12.) Flauta 8'

II. manual

10. (1.) Unda maris 8' (počinje od c⁰)
11. (2.) Salicional 8'
12. (3.) Tibija 8'
(4.) Salicet 4' (posuđuje tonove iz registra Salicional 8')
13. (5.) Bordun 8'
14. (6.) Traversna flauta 4'
15. (7.) Violinski principal 8'
(8.) Prestant 4' (posuđuje tonove iz registra Violinski principal 8')
16. (9.) Bordun 16'
17. (10.) Mikstura trostruka

III. manual

18. (1.) Eolina 8'
19. (2.) Vox celestis 8'
20. (3.) Dulciana 4'
21. (4.) Harmonična flauta 8'
22. (5.) Fugara 8'
23. (6.) Principal dolce 8'

- 24. (7.) Suvavial 4'
- 25. (8.) Pikolo 2'
- 26. (9.) Oboa 8'
- (10.) Vox humana 8' (uključuje tremolant, a tonove posuđuje iz registra Oboa 8')

Pedal

- (1.) Bordun 16' (posuđuje tonove iz istoimenog registra u II. manualu)
- 27. (2.) Subbas 16'
- (3.) Oktavbas 8' (vjerojatno posuđuje tonove iz registra Subbas 16')
- 28. (4.) Principalbas 16'
- 29. (5.) Violon 16'
- (6.) Čelo 8' (posuđuje tonove iz registra Violon 16')
- 30. (7.) Posaune 16' (ima 12 svirala od 16' C-H, ostalo posuđuje od Trombe 8' u I. manualu)

Prijenos je pneumatski.

Spojevi: super-I, II.-I, super II-I, sub II-I, super-II, super III-II, sub III-II, super-III, III-I, super III-I, sub III-I, ped-I, super ped-I, ped-II, ped-III

Kolektivi: P, MF, F, FF, TTT

Pomagala: Dvije slobodne kombinacije, Valjak za srescendo, Ukidač jezičnjaka, Ukidač registara, Ukidač automata

Iz prošlosti: Nakon razornog potresa 1667. godine, franjevci su odlučili nabaviti nove orgulje. Godine 1690. sagrađene su za ono doba velike renesansne dvanaest-stopne orgulje neznanog talijanskog orguljara. U literaturi se navodi da ih je sagradio Karlo De Beni Veronežanin¹, no taj podatak nije provjeren. Posebnu umjetničku vrijednost ima monumentalno kućište² koje s korom tvori skladnu cjelinu. I danas je ovo najljepše veliko kućište u Dalmaciji.

Renesansne orgulje su služile 192 godine, pa su fratri 1882. g. nabavili nove, za ono doba suvremene orgulje, sa znatno većim mogućnostima od starih. Sagrađio ih je mletački orguljar Pietro Bazzani i ugradio u postojeće kućište koje je povećao po dubini. Svečana kolaudacija je oduševila Dubrovčane, a lokalne su novine bile pune hvale i komplimentata graditelju i njegovom djelu. Kako i ne bi? Dubrovnik je dobio prve koncertne orgulje mletačko-dalmatinskog tipa, velike, sa vjerojatno dva manuala i kromatskim pedalom i ostalim pozitivnim rješenjima s konca XIX. stoljeća. Pa ipak! Bazzanijeve orgulje su u usporedbi s prethodnim umrle tek što su se rodile.

Osam godina nakon, točnije 1900., njemačka tvornica orgulja Braća Rieger gradi prve svoje orgulje u Dalmaciji, u crkvi Sv. Frane u Dubrovniku. Dakako, Bazzanijeve orgulje su uklonjene, a na njihovo mjesto su postavljene Riegerove, koje su drukčije koncepcije (njemački tip orgulja) i sa drukčijim, tada vrlo naprednim tehničkim rješenjima. Imale su 2 manuala i pedal i 11 registara (sa transmisijama 17). Do danas su sačuvane sve zračnice i svirale Riegerovog instrumenta i u dobrom su stanju.

Pitanje je, koji je to valjani razlog naveo dubrovačke franjevce da nove i «*najveće orgulje u pokrajini*» uklone s kora crkve Sv. Frane? Je li uistinu moguće da su orgulje nakon osam godina bile tako loše da ih je trebalo ukloniti?

Dubrovački franjevci su očito cijenili glazbu. Godine 1935 angažirali su Franca Jenka, tada mladog orguljara iz Ljubljane, da im modernizira i poveća Riegerove orgulje. Jenko je napravio slijedeće:

- Pomaknuo je kućište prema pročelnom zidu crkve i povećao ga po dubini.
- Dodao je nove zračnice i nove registre koji se dobro slažu s Riegerovim.
- Uklonio je stari sviraonik i dodao novi, s 3 manuala (jedan više) i pedalom.
- Ugradio je dio svirala iz starih Bazzanijevih orgulja.
- Mehanički prijenos je zamijenio pneumatskim.

¹ Jagoda Meder, *Orgulje u Hrvatskoj*, Globus, Zagreb 1992., str. 35.

² Dimenzije: širina 654 cm, središnja visina 708,5 cm, izvorna dubina oko 130 cm, današnja dubina 382 cm.

Tako je crkva Sv. Frane dobila uistinu velike koncertne orgulje s 30 registar (s transmisijama 39). One su djelo dviju radionica (Rieger i Jenko) koje pripadaju nešto različitim orguljarskim tradicijama. Očito je ta kombinacija uspješna, jer preko 70 godina ove orgulje oduševljavaju vjernike, glazbene umjetnike i publiku. Detaljno su proučene u kolovozu 2005. godine.

Nije lako redovito održavati ovako veliki instrument, pa je zub vremena učinio svoje. Nakon spomenutog proučavanja može se reći da su orgulje toliko zapuštene da nikakva ambulatna intervencija ne bi dala trajnija kvalitetna rješenja.

Preporuka: Potreban je temeljiti zahvat, ali ne bi bilo dobro da ove orgulje promijene svoj karakter. One su osvjedočeno dobro koncipirane baš ovakve kakve jesu.

Dubrovnik, katedralna crkva Velike Gospe

Kategorija: recentne orgulje

Smještaj: na pjevalištu

Tip i veličina: velike koncertne

Graditelj: talijanska radionica GUSTAVO ZANIN, (Codroipo, Udine)

Vrijeme gradnje: 1987. god.

Stanje: u uporabi

Zadnji uviđaj: 2002.

Dispozicija: tri manuala opsega C-c⁴, pedal opsega C-g¹ i ukupno 38 registara:

I. manual

1. Principale 8'
2. Ottava 4'
3. Quintadecima 2'
4. Ripieno 4 file
5. Sesquialtera 2 file
6. Corno camoscio 8'
7. Cromorno 8'

II. manual

8. Principale 16'
9. Principale 8'
10. Ottava 4'
11. Decima seconda 2 2/3'
12. Quintadecima 2'
13. Decima nona 1 1/3'
14. Vigesima seconda 1'
15. Ripieno 5 file
16. Voce umana 8'
17. Bordone 8'
18. Tromba 8'

III. manual

19. Bordone 16'
20. Bordone 8'
21. Principale 4'
22. Ripieno 4 file
23. Flauto 4'
24. Nazardo 2 2/3'
25. Silvestre 2'
26. Viola 8'
27. Voce celeste 8'
28. Oboe 8'

Pedal

29. Contra basso
30. Basso 8'
31. Ottava 4'
32. Principale 16'
33. Bordone 16'
34. Quintaton 10 2/3'
35. Bordone 8'
36. Subbasso 16'
37. Fagotto 16'
38. Tromba 8'
39. Clarone 4'

Prijenos je elektro-digitalni.

Spojevi: ped-I, ped-II, ped-III, I-II, III-II, III-I, sub-I, super-I, super-II, super I-II, super III-II, sub-III, super-III, sub-I, super III-I, super I-ped, super II-ped, super III-ped

Kolektivi: uobičajeno

Pomagala: 2 x 6 slobodnih kombinacija, tremolo, ukidači za svaki jezični registar, za sve jezičnjake u pedalu, za super-oktav, za sub-oktav i za automatski piano pedal.

Iz prošlosti: Prema dostupnim izvorima u katedrali su se do danas izmijenile barem petore orgulje. Prvi dostupni podatak dolazi iz pera učenog upravitelja dubrovačke škole i pisca Filipa de Diversisa koji piše da je stolna crkva u Dubrovniku imala 1440. god. orgulje¹ u koje na blagdane za vrijeme mise i večernje svira orguljaš koji je za to plaće.». O drugim znanim orguljama svjedoči raskošno barokno kućište koje je još uvijek u funkciji.

Treće orgulje za katedralu je godine 1880. sagradio (ili ugovorio) Tito Tonoli iz Brescice i ugradio ih u veće postojeće barokno kućište prethodnih orgulja.

Godine 1937. katedrala je nabavila nove, četvrte orgulje, od radionice Josip Brandl iz Maribora, a prethodne Tonolijeve su vjerojatno završile kod jezuita, u crkvu Sv. Ignacija, gdje se i sada nalaze. Tada je uklonjen donji dio starog povijesnog kućišta², a gornji dio je postavljen na stupove pa je na taj način oslobođen dio prostora ne pjevalištu. U to povijesno nadgrađe je ugrađen dio novog Brandlovo instrument, a dio u naknadno dodana bočna proširenja. Brandlove orgulje su bile velike, s pneumatskim prijenosom i imale su dva manuala i pedal i ukupno 30 registara. Pri zadnjem obilasku 1975. godine, orgulje su bile posve zapuštene i izvan funkcije.

Današnje orgulje su pete u ovoj crkvi. Nema informacija kamo je završilo vrijedno povijesno kućište trećih orgulja, koje je uklonjeno da bi se postavile postojeće Zaninove. Nadajmo se da nije uništeno. Trebalo bi također znati kamo je završio fonički fundus velikih Brandlovi orgulja.

Zaninove orgulje su stvarno velike, ali se ne mogu pohvaliti zvukovnom osobnošću. Ipak je to relativno jeftini proizvod nastao u doba globalizacije.

Dubrovnik, crkva sv. Ignacija

Kategorija: mlađe povijesne orgulje

Smještaj: u povišenoj lođi, u desnom zidu crkve

Tip: organo simfonico, talijanski romantizam

Veličina: srednje velike

Graditelj: talijanska radionica TITO TONOLI (Brescia)

Vrijeme gradnje: god. 1881.

Stupanj izvornosti: vrlo visok

Posebnost: kućište je jeftina improvizacija, napravljeno nakon preseljenja orgulja

Stanje: u uporabi, god. 2004. restaurirao Wolfgang Julius Braun³

Zadnji uviđaj: 6. prosinca 2004. god.

Dispozicija: Orgulje imaju manual opsega C-a³, pedal opsega C-e⁰ i 22 registra:

¹ Cvito Fisković, *Iz glazbene prošlosti Dalmacije*, Mogućnosti br. 6-7, god XXI, Split 1974, strana 712.

² Podatke sam dobio od katedralnog župnika 12. VII 1975., a potječu iz Spomenice.

³ Wolfgang Julius Branu, njemački orguljar iz Rosenfeld-Bickelsberga, rođen 1944. god. Osamostalio se 1976. g., a nove instrumente počinje graditi 1978.g. Bavi se također i restauracijom povijesnih orgulja. Ima radionicu i u Hrvatskoj (Mala Subotica, Stepinčeva 54)

Ripieno	Rgistri da concerto
1. Principale 16 bassi ¹ (Quarta mano)	13. Campanelle soprani
2. Principale (8') bassi ²	14. Ottavino 2' soprani
3. Principale (8') soprani	15. Fagotto 8' bassi
4. Ottava bassi	16. Tromba 8' soprani
5. Ottava soprani	17. Corno inglese
6. Quintadecima	18. Viola bassi 4'
7. Decima nona	19. Viola soprani
8. Vigesima seconda	20. Flauto 16 soprani
9. Vigesima sesta	21. Duodecima 2 2/3' bassi
10. Vigesima nona	22. Duodecima 2 2/3' soprani
11. Trigesima terza e sesta	
12. Contrabassi con Ottava (Pedal)	

Prijenos je mehanički, ovješten.

Spojevi: manual-pedal

Kolektivi: Tira tutti

Pomagala: 1 slobodna kombinacija, posebne stopice za uključivanje i isključivanje registara Fagotto i Tromba, komande za Terza mano i Quarta mano, te efekt Tamburo akustički bubanj)

Mogućnosti instrumenta: Radionica Tonoli je pod utjecajem škole Serassi uspješno gradila orgulje u maniri talijanskog romantizma. Orgulje ovog tipa u dispoziciji još uvelike koketiraju s baroknom tradicijom. Fonički fundus je podijeljen na **ripieno** (karakteristika talijanskog baroka) i registre **da concerto** koji su u duhu talijanskog romantizma. Ripieno svojim sjajem omogućuje korektnu izvedbu renesansne i barokne glazbe, a zahvaljujući kromatici u velikoj oktavi i raznovrsnosti registara da concerto, repertoar se može proširiti i na talijanske skladatelje XIX. stoljeća. Također, ove orgulje mogu u potpunosti udovoljiti i liturgijskim potrebama, mogu pratiti soliste, različite vokalne i instrumentalne ansamble i velike pjevačke zborove.

Iz prošlosti: Ovo su najstarije sačuvane orgulje u gradu Dubrovniku. Nabavljene su kao rabljene, a mnogi tragovi upućuju na dubrovačku katedralu Velike Gospe, za koju je Tonoli gradio orgulje (ili ugovorio gradnju) 1880. godine. Tonoli je orgulje su, kad je katedrala nabavila nove orgulje radionice Josip Brandl iz Maribora¹ vjerojatno prenesene u crkvu Sv. Ignacija, no o tome nema pouzdanih podataka. Prema jednom talijanskom izvoru² u gradu Dubrovniku su, osim u katedrali bile još dvoje Tonoli je orgulje građene u drugoj polovini XIX. stoljeće (koje danas ne postoje), u crkvi Sv. Vlaha i u sestara milosrdnica, ančela.

Preporuka: Orgulje su u naknadno improviziranom kućištu smještene u povišenu lođu u desnom zidu crkve. Taj prostor površine petnaestak četvornih metara i visine nešto preko 5 metara jedva da je dovoljan za smještaj orgulja, orguljaša i 5-6 pjevača. K tome, otvor lođe je premalen pa se iz crkve orgulje više naslućuju nego vide. Ova pozicija nije sretno rješenje iz više razloga: zvuk orgulja se formira izvan prostora crkve, slaba je komunikacija orguljaša i pjevača sa svećenikom i sakrivene su oku. Bilo bi poželjno orguljama odrediti novu lokaciju u prostoru crkve.

– nastavlja se –

¹ Slijedeće podatke iz Spomenice dobio sam od katedralnog župnika 12. VII 1975. Godine 1880. orgulje je gradio i postavio Tito Tonoli iz Brescice. Godine 1937. katedrala nabavlja nove, suvremene orgulje radionice J. Brandl iz Maribora. Tada je pjevalište u katedrali prošireno, starom kućištu je odstranjen donji dio (postolje), a gornji dio (nadgrađe) u koji su ugrađene Brandlove orgulje je povišen.

² Oscar Mischiati, Repetitorio toponomastico dei Cataloghi degli Organari Italiani 1587 – 1930, Patron Editore, Bologna 1995, pag.152